

مقایسه جرات ورزی و همدلی کودکان پسر تک والد همراه پدر؛ با کودکان پسر تک والد همراه مادر

پوریا نصرتی

کارشناس ارشد، گروه روانشناسی، واحد ارومیه، دانشگاه آزاد اسلامی، ارومیه، ایران / Puriya69.nosrati@gmail.com

چکیده

هدف از این تحقیق، مقایسه جرات ورزی و همدلی در کودکان پسر تک والد همراه پدر با کودکان پسر تک والد همراه مادر است. روش پژوهشی علی-مقایسه ای می باشد. جامعه آماری دانش آموزان تک والد از شهرستان تبریز بود و برای انتخاب نمونه آماری از نواحی پنجگانه تبریز دو ناحیه انتخاب و از آن دو ناحیه دو مدرسه بصورت تصادفی انتخاب شد. ۱۰۰ دانش آموزان تک والد محدوده سنی ۸ الی ۱۲ سال با روش نمونه گیری هدفمند بعنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای سنجش متغیرها از پرسشنامه جرات ورزی گمبیریل و ریچی و پرسشنامه همدلی دیویس استفاده شد. نتایج تحلیل داده ها با نرم افزار Spss22 و آزمون تحلیل واریانس چند متغیری (مانوا) نشان داد که میزان جرات ورزی و همدلی در فرزندان پسر تک والد همراه پدر و در فرزندان پسر تک والد همراه مادر، تفاوت معنی داری دارد ($p < 0.05$) است. جرات ورزی و همدلی فرزندان پسر تک والد همراه مادر بیشتر از جرات ورزی و همدلی فرزندان پسر تک والد همراه پدر بود. نتیجه گیری: مطابق با نتایج بدست آمده، مادران در رشد جرات ورزی و همدلی فرزندان پسر تک والد بیشتر نقش دارند. کلیدواژه‌ها: تک والد، جرات ورزی، همدلی

مقدمه

گسترش خانواده‌های تک‌والدی منجر به مشکلات اجتماعی بی‌شماری از جمله سوءمصرف دارو، کاهش استانداردهای تحصیلی، فقر، بزهکاری و کاهش خودپنداری مثبت می‌شود (آماتو^۱، ۲۰۱۷). دیوید پاپ^۲ (۲۰۰۹) بیان می‌کند که بهترین زندگی برای کودکان داشتن خانواده‌ای با پدر و مادر است. پژوهشگران خانواده دو‌والدی را نهاد اصلی جامعه می‌دانند، محیطی که اعضای خانواده در آن امنیت، ثبات و معنا را حس می‌کنند. طبق این عقیده در خانواده تک‌والدی، همچنین حالتی حکم فرما نیست (اسلان ترک و ماوولی^۳، ۲۰۲۰). همچنین با توجه به تحقیقات و مطالعات انجام شده در ایران که بیشتر به بررسی این متغیرها در خانواده‌های دو‌والدی و تک‌والدی پرداخته‌اند و پژوهشی در ارتباط با زندگی فرزندان با والد‌های جداگانه انجام نگرفته است؛ خانواده‌های تک‌والد یک گروه یکسانی نیستند (صالحی و حجتی، ۱۳۹۲). خانواده تک‌والد به عنوان یک پدیده اجتماعی تأثیر مهمی در رشد و تکامل فرزندان دارد. با این حال، ممکن است فرزندان خانواده‌های تک‌والدی در روند بزرگ شدن دچار مشکل شوند. در این مقاله علل مشکلات احتمالی کودکان از خانواده‌های تک‌والدی که شامل فشار اقتصادی خانواده‌های تک‌والدی، تضعیف عملکردهای آموزش خانواده و عدم مراقبت‌های اجتماعی است (وانگ^۴، ۲۰۲۰). بیشتر خانواده‌های تک‌والد، همراه مادر می‌باشد. فرزندان این خانواده‌ها در زمینه‌های مختلف بهداشتی، رفتاری و تحصیلی شرایط نامساعدتری نسبت به همسران خود دارند و به طور کلی تعداد خانواده‌های تک‌والد امروزه رشد قابل توجهی داشته است (زینمستر^۵، ۲۰۰۱). مادران دارای سرپرست خانوار، که اکثریت خانواده‌های تک‌والدی را با فرزندان تحت تکفل تشکیل می‌دهند، با گذشت زمان تغییر کرده‌اند. در ایالات متحده، طلاق هنوز هم دلیل اصلی مادری تنها است، اما در نتیجه فرزندان ساکن در خانواده‌های فقط مادر، فرزندآوری خارج از ازدواج در حال افزایش است (پانگ^۶، ۲۰۰۳). در کنار این مشکلات، متغیرها و یا ویژگی‌هایی از قبیل جرات ورزی و همدلی و ... تحت تأثیر قرار گرفته و در فرزندان هر یک از این خانواده‌ها (تک‌والد همراه پدر و تک‌والد همراه مادر)؛ بصورت متفاوتی شکل می‌گیرد. در خانواده‌های تک‌والدی ممکن است سرپرستی به عهده پدر باشد و یا مادر و بچه‌ها در خانواده‌های تک‌والد تحت سرپرستی پدر نسبت به خانواده‌های تک‌والد تحت سرپرستی مادر به طور متوسط استاندارد زندگی بالاتری داشته، کمتر فقر را تجربه می‌کنند، لذا با احتمال کمتری به کمک‌های دولت وابسته می‌شوند. این الگو از دهه ۱۹۷۰ تاکنون ثابت شده است (سارلو^۷، ۲۰۰۰). در بررسی سال ۲۰۰۰ در ایالات متحده آمریکا حدود ۲۲ درصد کودکان فقط با مادر، ۴ درصد فقط با پدر و ۴ درصد با هیچکدام از والدین زندگی نمی‌کردند. این خانواده‌ها غالباً در آمد پایینی داشته، به طوری که میزان فقر در خانواده‌های تک‌والد تحت سرپرستی مادر تقریباً سه برابر خانواده‌های تک‌والد با سرپرست پدر است (کانت^۸، ۲۰۰۰). شواهد قبلی نشان می‌دهد که تک‌فرزندی با پیامدهای نامطلوب سلامتی و افزایش مرگ و میر همراه است. با این حال، بیشتر مطالعات بر روی مادران تنها انجام شده است و در مورد سلامتی پدران مجرد اطلاعات کمی وجود دارد (چو^۹، ۲۰۱۸). کودکان در خانواده‌های پدر تنها، مشکلات رفتاری و تحصیلی بیشتری نسبت به کودکان در خانواده‌های تک‌والد یا مادر یا مادر نشان می‌دهند (ایدل^{۱۰}، ۲۰۰۱). جرأت ورزی به عنوان یک مهارت اجتماعی دارای دو وجه مثبت و منفی است. که هر دو وجه آن لازمه تعامل اجتماعی موفق بوده و منجر به بیان

1 Amato

2 Pop, D

3 Aslantürk, H., & Mavili

4 Wang

5 Zinsmeister

6 Pong

7 Sarlo

8 Count

9 Chiu

10 Eydal

6 Mayer•Caruso•Salovey

افکار و احساسات و نشان دادن پاسخ‌های مناسب در روابط بین فردی می‌شود (امس و وازلواک^۱، ۲۰۱۴). آلبرتی و امونز^۲ (۲۰۰۱) جرات ورزی را مهارت در برقراری ارتباط میان فردی تعریف می‌کند. رفتار جرأت‌ورزانه، رفتارهایی متعادل هستند و فرد جرأت‌ورز ضمن پافشاری بر خواسته‌های منطقی و انجام رفتار مخالفتی در دفاع از حقوق، خواسته‌ها و سلیقه‌های دیگران را مورد توجه قرار می‌دهد و از اجحاف و تزییع حقوق دیگران خودداری می‌کند. فرد جرأت‌ورز دارای افکار، احساس و نگرشی مثبت نسبت به خود و دیگران بوده و رفتارش با دیگران صریح و صادقانه است. به گزارش برخی از پژوهشگران افراد با جرات ورزی بالا در پیدا کردن شغل مناسب و انجام مطلوب آن مسئولیت پذیرتر و موفق‌تر هستند (خباری بناب و حجازی، ۱۳۸۶). اشتیانی و مقدم فر (۱۳۹۹) با بررسی مقایسه‌ای ذهن‌آگاهی، مهارت‌های جرات‌ورزی و بازداری و فعال‌سازی رفتاری در پسران تک‌والد و بدون‌والدین ۱۵ ساله شهر گرگان نشان دادند که در مجموع بین مشاهده، عدم قضاوت، از ابعاد متغیر ذهن‌آگاهی، جرات ورزی و همچنین در فعال‌سازی رفتاری/بازداری رفتاری در دو گروه در پسران تک‌والد و بدون‌والدین با توجه به تحلیل واریانس یک راهه در متن مانوا تفاوت معناداری در سطح ($P < 0.001$) وجود دارد. به طور کلی تفاوت‌های بسیاری در دو جنس (مادر و پدر) وجود دارد و پرداختن به این تفاوت‌ها از این جهت مهم است که تفاوت دو متغیر جرات ورزی و همدلی را در بین پسران همراه با مادر یا پدر بررسی شود که در صورت رسیدن به نتیجه‌ای، اهمیت و ضرورت این موضوع، هم در بحث مشاوره به زوجین و هم در بحث طلاق مورد استفاده و مفید خواهد بود، در این راستا بررسی و مقایسه میزان جرات ورزی و همدلی در کودکان پسر تک‌والدی همراه پدر با کودکان پسر تک‌والدی همراه مادر ضروری به نظر می‌رسد. در این راستا اهداف این تحقیق بر اساس سوالاتی از قبیل آیا از لحاظ جرات ورزی و همدلی بین کودکان پسر تک‌والدی همراه پدر با کودکان پسر تک‌والدی همراه مادر تفاوت وجود دارد؟

روش شناسی تحقیق

نمونه و روش نمونه‌گیری: روش پژوهشی علی-مقایسه‌ای بود. جامعه آماری دانش‌آموزان تک‌والد شهرستان تبریز بود. برای انتخاب نمونه ابتدا، از نواحی پنجگانه تبریز یک ناحیه (ناحیه ۲) و از بین ۶۰ مدرسه ابتدایی پسرانه ناحیه ۲ تبریز، ۲ مدرسه پسرانه بصورت تصادفی انتخاب و بر اساس پرونده تحصیلی، ۱۰۰ دانش‌آموزان در محدوده سنی ۸ الی ۱۲ سال تک‌والد (۵۰ نفر تک‌والد همراه مادر و ۵۰ نفر تک‌والد همراه پدر) شناسایی شدند. در تحقیقات مقایسه‌ای حجم نمونه ۳۰ تا ۶۰ نفر کافی به نظر می‌رسد (دلاور، ۱۳۸۸).

ابزار پژوهش

برای سنجش متغیرها از پرسشنامه جرات ورزی گمبریل و ریچی و پرسشنامه همدلی دیویس استفاده شد. پرسشنامه جرات ورزی گمبریل و ریچی: گمبریل و ریچی (۱۹۷۵) ابزاری برای سنجش جرات ورزی ساختند که سودمندی خود را در موقعیتهای بالینی و پژوهشی نشان داده است. این پرسشنامه دارای ۴۰ ماده است و از دو قسمت تشکیل شده و هر ماده آن یک موقعیت را که مستلزم رفتار جرات‌مندانه است، نشان می‌دهد. این پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت می‌باشد که از ۱ تا ۵ نمره گذاری شده است. گمبریل و ریچی (۱۹۷۵) نشان دادند که این پرسشنامه دارای روایی بالایی است و توانایی تمایزگذاری بین افراد بالینی و غیربالینی را دارد. آنها همبستگی این پرسشنامه را با ارزیابی والدین از میزان جرئت ورزی فرزندان نشان ۰/۷۱ گزارش کرده‌اند. پایایی این پرسشنامه را گمبریل و ریچی (۱۹۷۵) حدود ۰/۸۱ گزارش کرده‌اند. بناب و حجازی (۱۳۸۶) در پژوهش خود نیز پایایی این پرسشنامه را از طریق آلفای کرونباخ ۰/۸۸ بدست آوردند که قابل قبول است.

پرسشنامه همدلی دیویس هنجاریابی توسط صفاری نیا و ملک‌ان: یکی از مهارت‌هایی که در سلامت روانی و سازگاری انسان موثر می‌باشد همدلی است و انسان با قرار گرفتن در جریان یک ارتباط همدلانه می‌تواند احساسات و عواطف خود را

1 - Ames, Wazlawek

2 -Alberti, Emmons

کنترل و رفتار خود را با انتظارات افراد جامعه سازگار و هم آهنگ کند. توانایی عاطفی برای تجربه هیجان های دیگران را همدلی تعریف کرده اند. همدلی، توانایی انسان برای شناسایی و پاسخ دهی به حالات ذهنی دیگران و همچنین شناختی برای فهم هیجان های دیگر افراد نیز تعریف شده است. دیویس (۱۹۸۳) هم جنبه های هیجانی و هم جنبه های شناختی را در ساختار همدلی مطرح می کند. دیویس (۱۹۸۳)، پرسشنامه همدلی را که شامل ۲۱ گویه بود و آن ها را در افراد مورد بررسی و ارزیابی قرار می داد بوجود آورد.

آشفتگی شخصی، دیدگاه گرایشی و دغدغه همدلانه مولفه های این پرسشنامه را تشکیل دادند. نمره گذاری این پرسشنامه را طیف ۵ درجه ای لیکرت تشکیل میداد و امتیازبندی آن از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف درجه بندی شده است. فرم نهایی این پرسشنامه به صورت ۱۹ سؤالی تعیین شد که با توجه به مقیاس ۵ درجه ای نمره ۱۹ کمترین نمره ای است که شخص میتواند در این آزمون بدست آورد و ۹۵ بیشترین نمره آزمودنی خواهد بود.

یافته‌ها

میانگین و انحراف استاندارد نمرات متغیرهای جرات ورزی و همدلی در دانش آموزان پسر خانواده‌های تک والد مادر و تک والد پدر محاسبه شده که نتایج در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

با توجه به نتایج بدست آمده در جدول شماره ۲، همانطور که مشاهده می‌شود سطح معنی داری برای همه‌ی متغیرهای پژوهش بزرگتر از سطح معنی داری پژوهش (۰/۰۵) می باشد، بنابراین فرض نرمال بودن داده‌ها را در سطح ۹۵ درصد اطمینان خواهیم پذیرفت و برای بررسی فرضیه‌ها از روش‌های پارامتری از نوع تحلیل واریانس چند متغیره یا (مانووا) جهت آزمون فرضیات استفاده شد.

جدول ۱- شاخص‌های توصیفی متغیرهای جرات ورزی و همدلی در دانش آموزان پسر خانواده‌های تک والد مادر و تک والد پدر

متغیرها	تعداد (نفر)	میانگین	انحراف استاندارد	چولگی	کشیدگی
جرات ورزی فرزند همراه والد پدر	۵۰	۱۱۵/۶	۱۸/۷۱۳	۰/۲۴۷	-۰/۷۲۸
جرات ورزی فرزند همراه والد مادر	۵۰	۱۰۶/۳۶	۱۵/۹۶۰	-۰/۲۶۸	-۰/۷۲۸
همدلی فرزند همراه والد پدر	۵۰	۵۶/۵۲	۴/۶۹۱	-۱/۰۸۱	-۰/۰۹۸
همدلی فرزند همراه والد مادر	۵۰	۶۴/۵	۲/۶۹۷	۰/۱۷۵	-۰/۲۹۶

جدول ۲- بررسی نرمال بودن توزیع جامعه از آزمون کولمو گروف اسمیرنوف

متغیرهای پژوهش	جرات ورزی فرزند با والد پدر	جرات ورزی فرزند با والد مادر	همدلی فرزند با والد پدر	همدلی فرزند با والد مادر
کلموگروف اسمیرنوف	۰/۱۲	۰/۱	۰/۱۱	۰/۱
سطح معنی داری (Sig)	۰/۰۵	۰/۲	۰/۱۴	۰/۲

آزمون مفروضات مانوا

قبل از انجام آزمون مانووا^۱ یکسری مفروضات نیاز است که انجام شود از جمله آزمون‌های لون، باکس M، آزمون پیلای و آزمون لاندای ویلک انجام شد.

مطابق با جدول شماره ۳، سطح معناداری برای هر سه متغیر بالای ۰/۰۵ است بنابراین واریانس‌های خطا‌های آن‌ها با هم برابر هستند. با توجه به اینکه سطح معناداری آن بالای ۰/۰۵ می‌باشد بنابراین شاهد برابری ماتریس‌های کواریانس متغیرهای کمی تحقیق (یعنی مولفه‌های جرات ورزشی و همدلی) در بین گروه‌های مستقل مختلف هر یک از عامل‌ها هستیم لذا ماتریس‌های واریانس-کواریانس داده‌ها همگن می‌باشد. سطح معناداری آزمون ام باکس نیز معنادار نمی‌باشد. همچنین آزمون لاندای ویلک رایج تر و پر کاربرد بوده اما آزمون اثر پیلای بسیار قدرتمند تر است با این پیش شرط که ماتریس‌های کواریانس همگن باشد که خوشبختانه در جدول شماره ۴ شاهد این همگنی ماتریس‌های واریانس و کواریانس بودیم و این شرط برآورده شد. در جدول شماره ۵ هر آزمون مذکور برای برای دو جامعه یا گروه مختلف آورده شده است: همانطور که ملاحظه می‌شود جرات ورزشی و همدلی در گروه‌های مختلف فرزندان دارای والد همراه پدر و والد همراه مادر برای ۲ آزمون مذکور است. یعنی میانگین جرات ورزشی و همدلی در بین گروه‌های مختلف ذکر شده تفاوت معناداری دارد ($p < 0.001$)

جدول ۳- سطح معناداری برای آزمون لون، ام باکس، آزمون پیلای و آزمون لاندای برای گروه‌ها

متغیرها	سطح معنی داری آزمون لون (Sig)	سطح معنی داری آزمون ام باکس (Sig)	سطح معنی داری آزمون اثر پیلای (Sig)	سطح معنی داری آزمون لاندای ویلک (Sig)
جرات ورزشی	۰/۲۰۴	۰/۲۷۷	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
همدلی	۰/۲۰۳			

بررسی اثرات هر یک از متغیرهای کمی (فرضیات)

در جدول ۴ به بررسی اثرات هر یک از متغیرهای کمی (جرات ورزشی و همدلی) به صورت جداگانه در دو گروه جداگانه و نیز اثر تعاملی آن سه متغیر می‌پردازد. با توجه به مقدار ($p > 0.05$) سطح معنی‌داری در متغیرهای جرات ورزشی و همدلی از نظر آماری ($p < 0.05$) در بین گروه‌ها معنادار بودند.

جدول ۴- بررسی اثرات هر یک از متغیرهای کمی (جرات ورزشی و همدلی)

منبع	مجموع مربعات (نوع ۳)	میانگین مربعات	آماره F	سطح معنی‌داری (Sig)
جرات ورزشی	۱/۳۳۴	۱/۳۳۴	۷/۰۵۷	۰/۰۰۹
همدلی	۲/۵۶	۲/۵۶	۱۸/۵۶	۰/۰۰۰

با توجه به جدول شماره ۶، میانگین نمرات جرات ورزشی فرزندان همراه والد مادر کمتر از میانگین نمرات جرات ورزشی فرزندان همراه والد پدر بود و با توجه به توضیح پرسشنامه که نمره ی پایین نشان دهنده قاطعیت بالا و نمره بالاتر نشان دهنده قاطعیت کمتر است پس جرات ورزشی فرزندان همراه والد مادر بیشتر است. همچنین با توجه به جدول شماره ۴، میانگین نمرات همدلی فرزندان همراه والد مادر بیشتر از میانگین نمرات همدلی فرزندان همراه والد پدر بود و همدلی فرزندان همراه والد مادر بیشتر است.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به یافته‌های تحقیق، بین جرأت ورزشی در کودکان پسر تک والدی همراه پدر با جرأت ورزشی در کودکان پسر تک والدی همراه مادر تفاوت معنی داری وجود دارد ($p < 0.05$)؛ یعنی کودک پسری که همراه مادر زندگی می‌کند در مقایسه با

¹ Manova

کودک پسری که با پدر زندگی می‌کند، دارای جرأت ورزشی بیشتری است. پژوهش عباس زاده و یوردخانی (۱۳۸۸) نشان داد جرأت ورزشی در دانشجویان پسر بیشتر از جرأت ورزشی در دانش آموزان دختر است، که با این پژوهش نا همسو می باشد. پژوهش سیسیلی و همکاران (۲۰۰۴) با مطالعه جرأت ورزشی در دانش آموزان نشان داد که مهارت جرأت ورزشی در دانش آموزان پسر بیشتر از دانش آموزان دختر بوده است که با این پژوهش نا همسو می باشد. در تبیین این یافته که جرأت ورزشی فرزندان پسر همراه والد مادر بیشتر از جرأت ورزشی فرزندان پسر همراه والد پدر به دست آمده است، نظریه دلبستگی بالبی توضیح داده برای افرادی که دلبستگی ایمن و مثبت اولیه را در روابطشان با مراقبت اولیه تجربه می‌کنند، ارتباطات ذهن، بدن و مغز مثبت است. آن‌ها قادر به بیان چگونگی احساس به دیگران بدون هیچ گونه ترس هستند و به احساسات دیگران بدون ترس پاسخ می‌دهند. آن‌ها می‌دانند که چه چیزی برایشان درست است و قادر به خود مدیریت و با جرات رفتار کردن هستند (بالبی، ۲۰۰۶، به نقل از توند، ۲۰۰۷). پژوهش‌ها و بررسی‌های بالبی مؤید آن است که دلبستگی مادر-کودک که نیاز نخستین است نقش مهمی در تحول شخصیت و رشد اجتماعی کودک دارد. او که تحت تاثیر روان تحلیلی، رفتار شناسان طبیعی و سبیرنیک بود دریافت که این نیاز نخستین یعنی دلبستگی مادر-کودک نقشی حیاتی است (بالبی ۲۰۰۶، به نقل از فدایی، ۱۳۷۵). با توجه به اینکه افراد با سبک دلبستگی ایمن توانایی پردازش سازمان یافته‌ی اطلاعات هیجانی را داشته و قادر به کنترل و تنظیم بهینه رفتارهای خود، از جمله ابراز وجود (جرات ورزشی) در روابط بین فردی می‌باشند و در ارتباطات خود از شیوه‌های کارآمد و مؤثر ارتباطی استفاده می‌کنند (بیرامی، ۱۳۹۱). منطبق با نظریه سرمایه گذاری والدینی (تریورز، ۱۹۷۲؛ به نقل از اشمیت و همکاران، ۲۰۰۹) میزان وقت و انرژی که والدین برای فرزندان دختر و پسر خود صرف می‌کنند در گونه‌های مختلف متفاوت است. در همه‌ی فرهنگ‌ها مردان کمتر از زنان در امر تولد و تربیت فرزندان نقش دارند به بیان دیگر از دیدگاه تحولی نابرابری در میزان سرمایه گذاری والدینی و سرمایه گذاری کمتر مردان در مسولیت‌های والدینی موجب بروز تفاوت در میزان تجربه احساسات عاشقانه در میان زنان و مردان خواهد شد. به همین دلیل مردان کمتر از زنان در روابط عاشقانه سرمایه گذاری می‌کنند. نبود مادر موجب شکل گیری عدم اعتماد در دانش آموزان می‌شود که اجتناب از دیگران به عنوان یکی از پیامدهای آن مطرح می‌شود و در نتیجه به نیازهای عاطفی و هیجانی وی پاسخ داده نمی‌شود (رازقی و همکاران، ۱۳۸۴). مادرانی، که شاید جنسیت مذکری در خانه نداشته باشند می‌خواهند فرزند پسر خود را قوی بار بیاورند تا در آینده حامی برای خود داشته باشند برای همین فرصت صحبت کردن، قاطعیت و ابراز وجود به فرزند خود می‌دهند که باعث رشد بیشتر جرات ورزشی وی می‌شود؛ ولی پدران چون بیشتر نقش کنترل کنندگی دارند و بخاطر اعمال کنترل ممکن است به فرزند فرصت صحبت کردن، قاطعیت و ابراز وجود ندهند و احتمالاً به همین دلیل جرات ورزشی این فرزندان کمتر است. در خصوص متغیر همدلی، بین همدلی در کودکان پسر تک والدی همراه پدر با کودکان پسر تک والدی همراه مادر تفاوت معنی داری وجود دارد ($p < 0.05$)؛ یعنی کودک پسری که همراه مادر زندگی می‌کند در مقایسه با کودک پسری که با پدر زندگی می‌کند، دارای همدلی بیشتری است. با توجه به مرور پیشینه مشخص شد پژوهشی که به صورت مستقیم، تفاوت همدلی را در دو گروه فرزندان تک والد بررسی کند انجام نگرفته است و بیشتر تحقیقات تفاوت دو گروه تک والد و دو والد را مورد بررسی قرار داده اند؛ به همین منظور به پژوهش‌های همسو و نا همسو‌های غیر مستقیم اشاره می‌شود. پژوهش دادس و همکاران (۲۰۰۸) گزارش کردند که نمرات دختران در مقیاس همدلی بیشتر از پسران است، و این پژوهش با این پژوهش همسو است. پژوهش بارنت (۱۹۸۷) نشان داد زنان در همدلی خود گزارش نمرات بالاتری نسبت به مردان به دست می‌آوردند و این پژوهش با پژوهش من همسو است. پژوهش ایزنبرگ^۱ (۱۹۸۳) نشان داد که میزان همدلی در دو جنس به طور معنی داری متفاوت است و دختران در همدلی توانایی بیشتری نسبت به پسران نشان دادند، و این پژوهش با پژوهش من همسو است. در تبیین این یافته که همدلی فرزندان پسر همراه والد مادر بیشتر از همدلی فرزندان پسر همراه والد پدر به دست آمده است، و به عقیده‌ی جان بالبی روانکاو انگلیسی که رفتار همدلی از رفتار غریزی دلبستگی ناشی می‌شود. به

¹ Eisenberg

عبارت دیگر شالوده رفتار همدلی، در نوزادی از طریق رابطه نوزاد و مراقب او (معمولاً مادر) شکل می‌گیرد. از نظر او دل‌بستگی در بروز اختلال‌های رفتاری و ناسازگاری اجتماعی نقش مهم و قابل توجه دارد. کیفیت این رفتار در مراحل بعدی زندگی فرد بسیار موثر است. تحقیقات نشان می‌دهد فقدان دل‌بستگی ایمن با رفتارهای پرخاشگرانه که مانع همدلی است پیوند می‌یابد (حجت و همکاران، ۲۰۰۳). افراد با سبک‌ها دل‌بستگی نا ایمن دارای دیدگاه منفی نسبت به خود یا دیگران هستند (آسر و آلگان، ۲۰۱۰). تحقیقات نشان می‌دهد سبک دل‌بستگی نا ایمن فرایند انتقال از پاسخ‌های ویرانگر به رفتار مثبت را بازداری می‌کند (برنت^۱ و همکاران، ۲۰۰۷) و موجب کاهش توانایی همدلی و عفو شود. افراد با سبک دل‌بستگی ایمن حسی از اعتماد به طرف مقابل را تشکیل می‌دهند که باعث ظرفیت پاسخ دادن بصورت مثبت و همدلانه به دیگران در روابط بعدی می‌شود (حجت و همکاران، ۲۰۰۳ به نقل از احمدیان، ۱۳۹۳). منطبق با نظریه سرمایه‌گذاری والدینی (تریورز، ۱۹۷۲؛ به نقل از اشمیت و همکاران، ۲۰۰۹) میزان وقت و انرژی که والدین برای فرزندان دختر و پسر خود صرف می‌کنند در گونه‌های مختلف متفاوت است. در همه‌ی فرهنگ‌ها مردان کمتر از زنان در امر تولد و تربیت فرزندان نقش دارند به بیان دیگر از دیدگاه تحولی نابرابری در میزان سرمایه‌گذاری والدینی و سرمایه‌گذاری کمتر مردان در مسولیت‌های والدینی موجب بروز تفاوت در میزان تجربه احساسات عاطفی در میان زنان و مردان خواهد شد. نبود مادر موجب شکل‌گیری عدم اعتماد در دانش‌آموزان می‌شود که اجتناب از دیگران به عنوان یکی از پیامدهای آن مطرح می‌شود و در نتیجه به نیازهای عاطفی و هیجانی وی پاسخ داده نمی‌شود (رازقی و همکاران، ۱۳۸۴). مادران احتمالاً به دلیل وقت و حوصله بیشتر برای سپری با فرزند خود به احساسات و هیجانات منفی یا مثبت او پاسخ می‌دهد و بدیهی است کودکی که بتواند احساس‌ها، عاطفه‌ها و هیجان‌های مختلف خود را بشناسد بهتر می‌تواند احساس‌ها و هیجان‌های اطرافیانش را درک کند (همدلی بیشتری داشته باشد) ولی پدران احتمالاً به علت مشغله‌های شغلی یا دقت نکردن به عواطف و احساسات فرزند موجب سردرگمی فرزند در شناخت احساس‌ها، عاطفه‌ها و هیجان‌های مختلف خود و اطرافیانش شود (همدلی کمتر).

به دلیل وجود بیماری کرونا و بسته بودن مراکز آموزشی و ادارات مجبور به استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند شدیم، که این روش خود مشکلاتی دارد و در تعمیم داده‌هایمان باید احتیاط کرد. و از طرفی جامعه‌ی این پژوهش فقط مربوط به شهر تبریز بوده و با وجود تفاوت‌های اقتصادی، فرهنگ‌ها، آداب و رسوم مناطق مختلف ایران؛ باید در تعمیم داده‌هایمان به سایر مناطق کشور احتیاط کرد. در راستای محدودیت‌های ذکر شده لذا پیشنهاد می‌شود این تحقیق در سایر شهرهای ایران پژوهش شده و نتایج آن با این تحقیق مقایسه گردد و تحقیق بعد از عبور کشور از بیماری کرونا دوباره مورد پژوهش قرار گرفته و از روش نمونه‌گیری دقیق‌تر و ابزارهای بیشتر و گسترده‌تری که برای ما در این شرایط مقدور نبود، استفاده کند. همچنین از پیشنهادات کاربردی با توجه به نتایج پژوهش که تفاوت بین دو گروه تک‌والد همراه مادر و تک‌والد همراه پدر در همدلی و جرات‌ورزی را نشان داد و به دلیل اینکه همدلی و جرات‌ورزی متغیرهای مهمی هستند که در روابط اجتماعی، انتخاب شغل، ازدواج و تشکیل خانواده در آینده‌ی فرزندان تاثیر دارند پیشنهاد می‌شود نهاد‌های دولتی، بهزیستی یا مدارس کارگاه‌ها یا دوره‌های آموزشی برای افزایش مهارت جرات‌ورزی و همدلی به فرزندان پسر تک‌والد ایجاد نمایند؛ همچنین ایجاد کلاس‌های آموزش افزایش همدلی و جرات‌ورزی برای والد‌های پدر نیز بسیار مفید خواهد بود.

منابع

بخشی سورشجانی، لیلا (۱۳۸۷). رابطه هوش هیجانی با سلامت روانی و عملکرد تحصیلی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی واحد بهبهان. دوره ۲۲، شماره ۱۹؛ از صفحه ۹۷ تا صفحه ۱۱۶.

بیرامی، منصور. (۱۳۹۱). پیشبینی رضایت زناشویی بر اساس سبک‌های دل‌بستگی و مولفه‌های تمایز یافتگی. مجله اصول بهداشت روانی، شماره ۱۴، صص ۶۶-۷۷.

¹ Burnette

حکیم شوشتری، میترا، حاجبی احمد، پناغی، لیلا، عابدی، شیوا (۱۳۸۷). مشکلات رفتاری و هیجانی در فرزندان خانواده های تک والد تحت سرپرستی مادر با مقایسه با خانواده های دو والد: کمیته امداد امام خمینی. مجله دانشکده پزشکی : دوره ۶۶ و شماره ۳، از صفحه ۱۹۶ تا صفحه ۲۰۲.

خانجانی، زینب، بهادری خسروشاهی، جعفر (۱۳۹۶). بررسی تحول همدلی، اختلالات درونی‌سازی و برونی‌سازی در دانش آموزان دختر و پسر ۵ تا ۱۱ سال. فرهنگ مشاوره و روان درمانی، ۸(۳۰)، ۱۹۵-۲۱۸. doi: 10.22054/qccpc.2017.22576.1544

خانجانی، زینب، بهادری خسروشاهی، جعفر (۱۳۹۶). بررسی تحول همدلی، اختلالات درونی‌سازی و برونی‌سازی در دانش آموزان دختر و پسر ۵ تا ۱۱ سال. فرهنگ مشاوره و روان درمانی، ۸(۳۰)، ۱۹۵-۲۱۸. doi: 10.22054/qccpc.2017.22576.1544

خسروشادی، راضیه و خان زاده، علی (۱۳۹۰). بررسی رابطه هوش هیجانی با سلامت عمومی در دانشجویان دانشگاه تربیت معلم سبزوار. شماره ۲، خرداد و تیر ۱۳۸۶، صفحه ۱۱۰-۱۱۶.

رزاقی، نرگس، غباری بناب، باقر و مظاهری، محمدعلی (۱۳۸۵). مهد کودک و سبک های دلبستگی کودکان: پژوهشی در خانواده های تهرانی. دوره ۸، شماره ۱. صالحی، امامی فر، حاجی، حسنی. (۱۳۹۲). مقایسه اختلال رفتاری و خودپنداره دانش‌آموزان پسر خانواده های تک والد و خانواده های عادی دوره ابتدایی. فصلنامه تحقیقات روانشناختی، ۵(۲۰). پاکروان، فاطمه (۱۳۹۰). ارتباط سبک فرزندپروری درک شده مادری و ابعاد آن با عزت نفس نوجوانان خانواده های دو والد و تک والد به سرپرستی مادر بیوه.

آشتیانی، مهدیه و مقدم فر، نصیره (۱۳۹۹). بررسی مقایسه‌ای ذهن‌آگاهی، مهارت‌های جرات‌ورزی و بازداری و فعال‌سازی رفتاری در پسران تک والد و بدون والدین ۱۵ ساله شهر گرگان. کنفرانس بین‌المللی نوآوری‌های اخیر در روانشناسی، مشاوره و علوم رفتاری (سومین: ۱۳۹۵: تهران) دوره همایش سومین - تهران.

فدایی، فرید (۱۳۷۵). پیشگامان روان شناسی رشد. کرین، ویلیام. سی (۱۹۷۸). تهران؛ انتشارات اطلاعات.

Amato, P. R., & Patterson, S. E. (2017). Single-parent households and mortality among children and youth. *Social science research*, 63, 253-262.

Aslantürk, H., & Mavili, A. (2020). The sense of family belonging in university students from a single parent family compared with those from a two-biological-parent family. *Current Psychology*, 1-14.

Bahrami F. [Comparison of assertive training methods toward unassertive high school girl students by personal & group counsel in Esfahan city]. Dissertation of Master of Science in Psychology, Psychology College of Tehran Allameh Tabatabai University, 1996. (Persian)

Baumrind D. Effective parenting during the early adolescent transition In P.A.Cowan & E. M.Hetherington (Eds). *Family transitions*. (1991). vol. 2, pp.111-163.

Mayer ID, Caruso DR, Salovey P. emotional intelligence meets traditional standards for intelligence .2000; 27: 267-98

Burnette, J. I., Taylor, K. W., Worthington, E. L., & Forsyth, D. R. (2007). Attachment and trait forgiveness: the mediating role of angry rumination. *personality and individual differences*, 42 (8), 1582-1596.

Chinipardaz, Z., Ghafourian Boroujerdni, M., Pasalar, P., Shiravy khozany, A., & Keshavarz, A. (2012). Investigation of Emotional Intelligence and Its Relationship with Academic Achievement in Medical Students of Tehran University of Medical Sciences in 2008-2009. *Strides Dev Med Educ*, 8(2), 167-172. [Persian].

Chiu, M., Rahman, F., Vigod, S., Lau, C., Cairney, J., & Kurdyak, P. (2018). Mortality in single fathers compared with single mothers and partnered parents: a population-based cohort study. *The Lancet Public Health*, 3(3), e115-e123.

- Count K. Percent of families with children headed by a single parent. 2000; Available from: [http://www.aecf.org/kidscount/kc 2002/summary/summary12.htm].
- Dunsmore JC, Her P, Halberstadt AG, Perez-Rivera MB. *J Nonverbal Behav.* 2009 Jun 1; 33(2):121-140.
- Eisenberg, N., & Miller, P. A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 101(1), 91-119. [DOI:10.1037/0033-2909.101.1.91] [PMid: 3562705].
- Eydal, G. B. (2001, August–September). Equal rights to parental leave: The case of Iceland. Paper pre-sented at the 5th European Conference of Sociology, Helsinki, Finland.
- Gambrill, E. D., & Richey, C. A. (1975). An assertion inventory for use in assessment and research. *Behavior Therapy*, 6, 550–561.
- Gujjar AA, Naoreen B, Aslam S, Khattak ZI. Comparison of the emotional intelligence of the university students of the Punjab province. *Proc Soci Behav Sci.* 2010;2(2):847-53. DOI: 10.1016/j.sbspro.2010.03.114.
- Hakim Shooshtary, M., Panaghy, L., Hajebi, A., & Abedi, S. (2008). Emotional and behavioral problems of single parent vs. Two parent children: Imam Khomeini charity. *Tehran University Medical Journal*, 66(3), 196-202.
- Mirzakhani N, Kangarani Farahani M, Rezaei M, Akbarzada Baqban AR, Sadeghi S. [Comparison of assertiveness and anxiety in Tehran elementary school students with learning disorders with normal counterparts]. *Rehabilitation medicine* 2016; 5(2): 209-18. (Persian).
- Pong, S. L., Dronkers, J., & Hampden-Thompson, G. (2003). Family policies and children's school achievement in single-versus two-parent families. *Journal of marriage and family*, 65(3), 681-699.
- Sarlo C. Single-parent families: Then and now: what are the consequences for the children? 2000; Available from: [http://www.childrenjustice.org]. Follow up link: fatherlessness#2.
- Schmidt, N.B. Joiner, T. E., Young, J. E & Telch, M. J. (1995). *The schema Questionnaire: Investigation of Psychometric Properties and the hierarchical structure of a measure of maladaptive schemas.* *Cognitive Therapy and Research*, 19, 295-321.
- Stephen, E. N., & Udisi, L. (2016). Single-parent families and their impact on children: A study of Amassoma community in Bayelsa State. *European Journal of Research in Social Sciences Vol*, 4(9).
- Stratton, T.D., Saunders, J.A., & Elam, C.L. (2008). Changes in medical students' emotional intelligence: An exploratory study. *Teaching Learning of Medicine*, 20(3), 279-84.
- Wang, Y. (2020). Paradigm Debates in Education: Understanding Their Strengths and Weakness. In *2020 4th International Seminar on Education, Management and Social Sciences (ISEMSS 2020)* (pp. 725-729). Atlantis Press.
- Zinsmeister K. Fathers: who needs them? 2001; Available from: [http://www.mensconpraternity.org.au/menswebpage64.html].
- Zinsmeister K. Fathers: who needs them? 2001; Available from: [http://www.mensconpraternity.org.au/menswebpage64.html].